

MIESTO FEMINIZMU V TRADÍCII SOCIÁLNEJ PRÁCE /

MONIKA BOSÁ

The Place of Feminism in Social Work Tradition

Abstract: The paper explores the close connection between social work and feminist movement and theory. The tradition and history of social work are incomplete without social workers – women activists. The aim of the paper is to examine the historical context of the professionalization of social work in close connection with the first wave of feminism, and to interrogate positions which refuse feminist approaches in social work as marginal, ideological – not objective, or curious and even dangerous, improper.

Women's movement is one of the sources of development and professionalization of social work. Political and social activism of many outstanding women – “Mothers” of social work – was an integral part of their professional career. This aspect of their lives is, however, all too often “forgotten” in textbooks. The importance of pride, roots and the tradition is a fundamental aspect for every social work graduate and practitioner, especially as the status of social work in society has been falling.

Keywords: history of social work, tradition of social work, social work movement, women's movement, “Mothers” of social work.

Význam tradície – poznanie vlastných koreňov

Sociálna práca a hnutie za jej profesionalizáciu majú búrlivú históriu. Uznanie sociálnej práce ako profesionálnej činnosti čelilo viacerým bariéram. Skutočnosť, že ženy prevažovali medzi poskytovateľmi sociálnej starostlivosti, mala na tento proces výrazný vplyv. Nerovnoprávne postavenie, ktoré mali ženy v 19. storočí, vplývalo aj na vnímanie sociálnej práce ako profesie. Spochybňovanie rovnosti žien a mužov sa odrazilo aj v spochybňovaní hodnoty, kvality a profesionality sociálnej práce vykonávanej predovšetkým ženami. Porozumenie procesu a okolnostiam etablovania sociálnej práce môže viesť k porozumeniu súčasnej podoby sociálnej práce.

Walter Lorenz (1994) identifikuje tri hlavné zdroje modernej sociálnej práce: kresťanskú tradíciu starostlivosti a lásky k blížnemu, humanistickú orientáciu ako filantropiu a ženské hnutie. Vplyv ženského hnutia na formovanie sociálnej práce je nepopierateľný. Zvlášť, ak máme na mysli profesionalizáciu a inštitucionalizáciu sociálnej práce – ako vedy aj ako profesie. Dokonca, ako uvádza Johaness Schilling (1999), názov sociálnej práce ako profesie má svoj pôvod práve v ženskom hnutí. V rámci všetkých troch zdrojov či pilierov sociálnej práce zohrávali významnú úlohu ženy. Ženské hnutie za profesionalizáciu sociálnej práce je tak jedným z kľúčových prvkov, ktoré ovplyvňovali jej podobu. V rámci histórie sociálnej práce to boli predovšetkým ženy, ktoré sa angažovali ako dobrovoľníčky – na poli charitatívnej činnosti, v humanisticky orientovaných „dámskych kluboch“, ale aj v rámci reformovaných cirkví ako diakonky (Hering, Waaldijk 2003, Lorenz 1994). Okrem toho, sociálna práca bola jedna z mála profesií, ktoré boli v minulosti prístupné ženám. Prvé vznikajúce organizované svojpomocné skupiny boli v minulosti tiež spojené s prácou a spoluprácou žien. Medzi prvé svojpomocné skupiny patrili napríklad skupiny prostitútok založené pre vzájomnú pomoc, ochranu a informovanosť. Ženské hnutie v sociálnej práci sa v 19. storočí a na začiatku 20. storočia prelínalo s feministickým hnutím

a neskôr aj s robotníckym hnutím (Lorenz 1994). Ženy pochopili význam boja za svoje práva aj v dôsledku skúsenosti z hnutia za profesionalizáciu sociálnej práce. Keď ich hlas nebol vypočutý, keď ich práca nebola braná vážne, keď ich názory neboli akceptované, zistili, že bez uznania ich postavenia v spoločnosti nie je možné presadzovať uznanie ich práce.

Mojím záujmom je zdôrazniť historický kontext profesionalizácie sociálnej práce, ktorá prebiehala v úzkom prepojení s prvou vlnou feministického hnutia ako jedným z jej zdrojov. Tento vplyv bol dominantný a zjavný až do druhej svetovej vojny. Chcem tým zároveň reagovať na také postoje a názory, ktoré odmietajú feministický prístup v sociálnej práci ako okrajový, príliš ideologicky zaťažený (a teda neobjektívny či málo univerzálny) alebo zvláštnu, či dokonca nebezpečnú „novinku“, nevhodnú pre naše podmienky. Skutočnosť je však iná: Práve preporenie feministického hnutia a sociálnej práce je kľúčovým zdrojom profesionalizácie sociálnej práce – tak v oblasti štandardov kvality, vzdelávania, ale aj v oblasti výskumu či medzinárodnej spolupráce, ktorá využívala siete vytvorené feministickým hnutím.

Pokúsím sa preto ukázať, aký význam malo ženské hnutie pre proces profesionalizácie sociálnej práce v jeho kľúčových oblastiach: vzdelávanie, tvorba štandardov kvality, inštitucionalizácia, ale aj výskum či medzinárodná spolupráca. Spomedzi mnohých významných žien predstavím hlbšie len štyri, aj keď aspoň na tomto mieste by mohli byť vymenované ďalšie: V Európe to boli najmä Bertha Pappenheim (rakúska feministická aktivistka, 1859–1936), Josephine Butler (britská feministka a sociálna pracovníčka, 1828–1906), Helena Radlińska (poľská sociálna pedagogička, 1879–1954), Roza Bedy-Schwimmer (maďarská feministická aktivistka, 1877–1948) a ďalšie. V Spojených štátoch amerických medzi inými aj Sophonisba Breckinridge (americká sociálna aktivistka, 1866–1948), Alzina Stevens (americká robotníčka a ženská aktivistka, 1849–1900),

Alice Hamilton (americká aktivistka, odborníčka na pracovné podmienky a zdravotníctvo, 1869–1970) a mnohé iné. Jedinečným príkladom úzkeho prepojenia feminizmu a sociálnej práce je *Hull House* v Chicagu, z ktorého vzišlo mnoho kľúčových osobností v amerických dejinách. Z hľadiska sociálnej práce a feministického hnutia je v prípade *Hull House* jednoznačne možné hovoriť o svetovom význame. Preto budem tomuto ohromujúcemu projektu venovať hlbšiu pozornosť. Začnem však úvahou o vnímaní sociálnej práce ako „ženskej profesie“, ktoré pretrváva dodnes. Feministická tradícia v sociálnej práci pochádza od žien, ktoré sociálnu prácu etablovali, avšak nie je samozrejým dôsledkom prevahy žien v tomto odbore.

Cieľom môjho príspevku nie je hlbšia historiografická analýza vplyvu feminizmu na formovanie teórií a metód sociálnej práce. Ponúkam však prehľad vybraných osobností spájajúcich feministické myslenie a sociálnu prácu, ako ich umožňuje analýza sekundárnych zdrojov dostupných vysokoškolskej učiteľke v rámci prípravy na kurzy dejín sociálnej práce. Chcem upozorniť na možnosti a potrebu výskumu, ktorý by priniesol hlbšie porozumenie feministickej tradícii v sociálnej práci.

Sociálna práca – „ženská“ práca

Sociálna práca je jednou z profesií, ktoré sú vnímané ako „ženské“. V tejto súvislosti je možné identifikovať viaceré dôvody. Uvediem len niektoré z nich, pričom sa sústredím na dve oblasti. V prvom rade ide o stereotypné vnímanie ženskosti v úzkom prepojení so starostlivosťou. V tejto oblasti existovali diskusie aj medzi samotnými feministkami a ich stanoviská neboli jednoznačné. Druhou oblasťou je feminizácia odboru a dôsledky, ktoré táto skutočnosť prináša. Sociálna práca bola od svojho počiatku doménou žien a tento jav je prítomný i dnes.

Predstava ženskej práce, „prirodzene“ založenej na starostlivosti o druhých a na pomoci druhým, pretrváva dodnes. Takéto vnímanie sa odvíja predovšetkým od konceptu materstva ako „prirodzeného“ všetkým ženám, bez ohľadu na to, či matkami reálne sú, alebo nie. Sociálna práca ako pomáhajúca profesia tak otvára priestor aj týmto úvahám. Aj medzi priekopníkmi sociálnej práce sa objavuje chápanie sociálnej práce ako domény žien. Octavia Hill¹ zdôrazňuje dokonca povinnosť žien, ktoré nemajú rodinu, pomáhať druhým, starať sa o nich a realizovať tak svoje „materstvo“. Na jednej strane táto (stereotypná) argumentácia podporovala uznanie platenej práce žien v pomáhajúcich pozíciách a otvárala pre ne možnosť získania zamestnania, zároveň však bola bariérou pre uznanie sociálnej práce ako plnohodnotného zamestnania porovnateľného s inými profesiami.

Chápanie materstva ako poslania vytvára dojem, že prostredníctvom týchto činností dochádza vlastne k akémusi naplneniu. Podsúva sa tak dojem, že matky (ale aj sociálne pracovníčky, zdravotné sestry, učiteľky) pri svojej práci akoby „uspokojovali špecifické potreby“ (starať sa o druhých, po-

máhať, ale aj obetovať sa), ktoré sú považované za „prirodzené“. Nie je teda potrebné ešte ďalšie uznanie, či už profesionálne alebo finančné (Minarovičová 2009).

Sociálnu prácu ako profesiu vyhradenú ženám vnímali (a niekedy presadzovali) aj feministické priekopníčky sociálnej práce. Postoj k tomuto problému ovplyvňovali ich odlišné teoretické východiská. Kým zástankyne kultúrneho feminizmu (napr. Alice Salomon², Jane Addams³) súhlasili s touto argumentáciou, a dokonca ju využívali v prospech zvýšeného úsilia o uznanie sociálnej práce ako profesie „vyhradenej“ a otvorenej ženám, feministky s marxistickým pozadím (napr. Florence Kelley⁴, Mary McDowell⁵) alebo liberálky (Ilse von Arlt⁶, Alica Masaryková⁷) takúto argumentáciu odmietali. Všetky si však veľmi dobre uvedomovali nevýhody, ktoré takéto, z pohľadu aktuálnej feministickej argumentácie stereotypné, vnímanie sociálnej práce prinášalo. Nízky status a nízke finančné ohodnotenie sociálnej práce pretrváva dodnes. Sociálna práca tak z dôvodu stereotypných konceptov ženskosti a asymetrických rodových vzťahov čelí rovnakým znevýhodneniam, spochybňovaniu, podceňovaniu a neadekvátnemu statusu bez ohľadu na to, či jej nositeľmi a realizátormi sú muži, alebo ženy. Problém nízkej prestíže sociálnej práce ako „ženskej“ profesie vnímala aj Mary Richmond⁸. Riešenie videla v širšom zapojení mužov do kľúčových pozícií, čím podľa nej môže sociálna práca dosiahnuť moc a prestíž. Mary Richmond, ako aj ďalšie aktivistky túto skutočnosť často pripomínali – hlavne v diskusiách so zástankyňami kultúrneho feminizmu (Hering, Waaldijk 2003). Aj tieto historické vplyvy viedli k pretrvávaniu vertikálnej rodovej segregácie v súvislosti so sociálnou prácou v súčasnosti.

Vzájomné ovplyvňovanie sociálnej práce a feministického politického aktivizmu prebiehalo „obojsmerne“. Mnohé aktivistky v oblasti sociálnej práce si uvedomili, že bez presadzovania politických ľudskoprávných požiadaviek rovnosti pre ženy je ich snaha o presadenie sociálnej práce ako profesie obmedzovaná. Na druhej strane mnohé feministky prvej vlny videli, že bez sociálnej práce nemožno politické požiadavky realizovať v praxi. Dokonca, ako uvádzajú Věra Novotná a Věra Schimmerlingová, „zakladateľky ženského hnutia považovali sociálnu prácu a rodiace sa nové zamestnanie za nástroj emancipácie žien“ (Novotná, Schimmerlingová 1992: 30).

Feministický prístup v sociálnej práci nie je novinkou, ale je jedným z jej koreňov. Boli to práve sociálne pracovníčky – feministky, ktoré si uvedomili potrebu hlbšieho výskumného zamerania na štruktúrne, predovšetkým sociálne a politické okolnosti vzniku sociálnej situácie, v ktorej sa človek nachádza, ale aj na možnosti sociálnej zmeny, ktorá by takýmto situáciám predchádzala (porovnaj Hering, Waaldijk 2003, Lorenz 1994, Payne 2005). Začiatok 20. storočia znamenal zrod profesionálnych škôl pre sociálne pracovníčky, predovšetkým v prostredí jednotlivých štátnych celkov. Ich spolupráca však prekračovala hranice štátov. Vďaka feministickým aktivistkám sa rozvíjala medzinárodná spolupráca

ca – organizovanie konferencií, ale aj profesijných inštitúcií. Významné priekopníčky, ako Jane Addams (USA), zakladateľka *Hull House*, ktorý slúžil ako miesto stretnutí, diskusií a profilácie ženského hnutia do konkrétnej podoby sociálnej práce; Alice Salomon (Nemecko), ktorá inšpirovala mnohé ďalšie nasledovníčky a presadzovala medzinárodnú spoluprácu v oblasti sociálnej práce, ako aj ženského hnutia; Ilse von Arlt (Rakúsko), neúnavná profesionálka, ktorej záležalo na kvalite a odbornosti sociálnej práce; Jessie Taft⁹ (USA), ideologička ženského hnutia a aktivistka v oblasti sociálnej práce, a mnohé ďalšie sa učili od seba navzájom a podporovali sa v práci. V rámci tejto siete tvorili aj prvé odborné kurikulá pre vzdelávanie sociálnych pracovníčok, ktoré si jednotlivé autorky vymieňali, spoločne o nich diskutovali, dopĺňali ich pre potreby svojich národných škôl, ale postupne tak predovšetkým položili základy medzinárodne uznávaných štandardov profesie sociálnej pracovníčky a pracovníka a zabezpečovali kvalitu ich odbornej prípravy. Medzinárodná sieť, ktorá vznikla vďaka ich úsiliu, nebola len formálnym združením, ale živým prameňom inšpirácie, spolupráce a podpory a v tejto podobe pretrvala až do čias druhej svetovej vojny, ktorá takmer znamenala jej rozvrát (porovnaj Hering, Waaldijk 2003, Lorenz 1994, Payne 2005, Staub-Berbasconi 1999).¹⁰

Profesionalizácia sociálnej práce – „matky zakladateľky“

Chápanie sociálnej práce ako profesie súviselo s naplnením viacerých atribútov profesionality.¹¹ V prvom rade išlo o existenciu sociálnej práce ako platenej práce, resp. ako samostatne vymedzeného zamestnania. Predovšetkým v Európe, kde boli sociálne služby a sociálna starostlivosť do veľkej miery manažované štátom, museli sociálne pracovníčky vyvinúť značné úsilie pre uznanie svojej profesie (Payne 2005). Súčasťou tohto procesu bolo presadzovanie potreby odborného vzdelania v oblasti sociálnej práce, ktoré by pripravovalo na výkon špecializovaných činností závislých od špecifických poznatkov. S tým úzko súvisela potreba odlišenia „profesionálnej“ sociálnej práce od laických poskytovateľov sociálnych služieb či sociálnej starostlivosti. Pre potreby prezentácie sociálnych pracovníčok ako profesionálok bolo nevyhnutné vytvoriť určité kritériá, na základe ktorých by bolo takéto odlišenie možné. Na tomto mieste zohrávali významnú úlohu „štandardy kvality“ vznikajúce konsenzom „odborného grémia“, ktoré predstavovali profesijné združenia, organizácie či konferencie alebo sympóziá. Vo všetkých týchto oblastiach zohrali významnú úlohu sociálne pracovníčky – ženské aktivistky (porovnaj Hering, Waaldijk 2003, Lorenz 1994, Matoušek, Šustová 2007, Payne 2005).

Významnú úlohu v procese profesionalizácie sociálnej práce zohrala v Európe **Ilse von Arlt** (1876–1960). V roku 1910 na *International Congress for Public and Private Social Welfare* (Medzinárodnom kongrese pre verejné a súkromné sociálne zabezpečenie) predniesla príspevok o aktivitách rakúskych žien v oblasti sociálnej starostlivosti (*Theses about*

Social Welfare Activities of Women in Austria), kde požadovala profesionalizáciu sociálnych pracovníčok prostredníctvom regulovania (vytvorenia štandardov) nevyhnutných vedeckých poznatkov a kompetencií pre výkon ich práce. Súčasťou jej návrhu bolo aj vytvorenie systému na hodnotenie týchto poznatkov tak, aby kvalita a úroveň sociálnej práce bola spoľahlivo garantovaná a aby vedecký pokrok v danej oblasti mohol byť efektívne aplikovaný (Hering, Waaldijk 2003). Zároveň neodmietala dobrovoľnícke aktivity v oblasti sociálnej práce. Naopak, výrazne ich podporovala, zdôrazňovala však potrebu minimálnej úrovne profesionality v oblasti sociálnej práce poskytovanej odborníčkami.

Otázku vzťahu profesionálnej sociálnej práce a dobrovoľníctva riešila aj **Alice Salomon** (1872–1948). Hoci dobrovoľníčky a dobrovoľníci obohacujú sociálnu prácu o kontakt s inými profesiami, prinášajú originálne pohľady na metódy sociálnej práce a na sociálnu prácu samotnú, podľa Salomon je potrebné odlišovať profesionálny výkon sociálnej práce od dobrovoľníckej činnosti. Predovšetkým vzdelanie je kľúčovým rozlišovacím znakom. Dôraz kladie aj na oblasť etiky v profesionálnej sociálnej práci, v ktorej podľa Salomon nie je priestor pre moralizovanie, ale pre pomoc (Kuhlmann 2009).

V podmienkach Československa sa o profesionalizáciu sociálnej práce významnou mierou zaslúžili absolventky Vyšší školy sociální péče založenej v roku 1918 **Alicou Masarykovou** a **Annou Berkovcovou**. Prvé absolventky tejto školy nemali možnosť profesionálne sa realizovať. Sociálna práca sa zamieňala s ošetrovateľstvom a vychovávateľstvom. V rámci svojho profesijného združenia *Organizace absolventek VŠSP* sa zaslúžili o definíciu sociálnej práce, vymedzili jej obsah a rozhodli, že výkon tejto profesie vyžaduje vysokoškolské vzdelanie. Sociálne pracovníčky pre potreby uznania sociálnej práce sformulovali tri podmienky pre jej kvalitný a odborný výkon: profilovanie sociálnej starostlivosti ako samostatného pracovného odboru (evidovaného aj v systéme profesii); vybudovanie systému samostatného sociálneho školstva založeného na sociálnych vedách a zodpovedajúceho skutočným potrebám sociálnej práce, ktoré by malo byť súčasťou systému vysokých škôl; hodnotenie sociálnej práce ako odborného výkonu (potreba kritérií kvality) (Kodymová, Šiklová 2007).

Prvé školy pripravujúce na výkon sociálnej práce v Európe vznikali už na prelome 19. a 20. storočia.¹² Na rozdiel od USA, kde sa vzdelávanie v sociálnej práci takmer od začiatku realizovalo ako vysokoškolské, nemali štátut akademických inštitúcií. V Európe (s výnimkou Veľkej Británie) však vzdelávanie sociálnych pracovníčok mimo akademického prostredia nebolo znakom menšej pozornosti, ktorú tejto oblasti odborníčky a odborníci venovali. V mnohých prípadoch išlo o zámerné rozhodnutie. **Alice Salomon** napríklad odmietala prípravu sociálnych pracovníčok na univerzitách, pretože sa obávala prílišného teoretizovania. Navyše škola, ktorú založila v Berlíne, bola otvorená výhradne ženám, pretože Salomon ako zástankyňa kultúrneho feminizmu verila,

že ženy majú „prirodzený talent“ na starostlivosť a že v sociálnej práci sa aj vďaka tomu podarí vyhnúť byrokratizmu (Payne 2005).

V roku 1912 založila **Ilse von Arlt** vo Viedni prvú školu sociálnej práce v Rakúsko-Uhorsku. Kurikulum bolo zamerané na schopnosť študentiek rozpoznať mimoriadne situácie a analyzovať proces ponúkanej pomoci. Sústredili sa na identifikáciu faktorov, ktoré podporujú alebo brzdia ľudský rast a rozvoj, na ne nadväzovalo štúdium rôznych možností pomoci v ich teoretickej aj praktickej rovine. Princípom vzdelávania bolo poznanie reálnych životných podmienok a potrieb, porozumenie týmto podmienkam a potrebám, a nie automatická aplikácia naučených postupov. Študentky mali byť schopné kritického uvažovania s ohľadom na konkrétnu situáciu a jej špecifiká. Čoskoro sa škola stala nielen pracoviskom pripravujúcim profesionálne sociálne pracovníčky, ale aj základňou pre realizáciu výskumu v oblasti sociálnej práce (Hering, Waaldijk 2003).

Vznik sociálnej práce ako odbornej činnosti a špecializovaného zamestnania by nebol možný bez úsilia spomínaných významných žien. Predstavené aktivistky sa výrazne zaslúžili o rozvoj všetkých oblastí profesie – rozvoj odborného školstva pre prípravu sociálnych pracovníčok (a neskôr aj pracovníkov), štandardy kvality pre výkon povolania sociálnej pracovníčky, podpora dobrovoľníckych aktivít a ich oddlíšenie od profesionálneho výkonu sociálnej práce, vytváranie profesijných organizácií, ako aj o samotný názov tejto profesie.

Rozvoj sociálnej práce ako vedy (v kontexte medzinárodnej spolupráce)

Sociálna práca ako oblasť práce s ľuďmi – jednotlivcami, komunitami, ale aj spoločnosťou ako celkom – si nevyhnutne vyžaduje výskum, na základe ktorého by svoje aktivity mohla efektívne formovať a prispôbovať reálnym potrebám. Diskusie o sociálnej práci ako vedeckej oblasti pretrvávajú dodnes.¹³ Zvlášť v podmienkach Slovenska (a porovnateľne aj v ČR) sociálna práca ako akademická a vedecká disciplína ešte vždy zápasí o svoje uznanie. Na Slovensku sa (predovšetkým od akademikov a akademičiek z prostredia sociológie a psychológie) aj na odborných fórach objavujú výhrady voči vedeckosti sociálnej práce. Opierajú sa predovšetkým o (nepodložené) argumenty založené na tom, že sociálna práca nerealizuje základný výskum a nevyužíva vlastné výskumné metódy. Nielen súčasnosť, ale aj história však naznačuje opak – aj v oblasti výskumu na poli sociálnej práce zohrávali významnú úlohu feministicky orientované výskumníčky – sociálne pracovníčky.

Výrazný vplyv na rozvoj sociálnej práce ako vedy mal v oblasti výskumu predovšetkým chicagsky **Hull House**, ktorému budem venovať väčšiu pozornosť neskôr. Aj v Európe sa mnohé teoretičky intenzívne angažovali v oblasti vedeckého bádania v sociálnej práci.

V súvislosti so štúdiom chudoby sa **Ilse von Arlt** vedecky venovala aj ekonomicko-politickým otázkam sociálnej sta-

rostlivosti a širším súvislostiam chudoby.¹⁴ Na základe výsledkov svojho bádania formulovala Arlt hierarchiu potrieb, ktorá napomáhala identifikáciu príčin, ale aj metód pomoci v prípade konkrétnej klientky či klienta. Jej hierarchia potrieb, na rozdiel od Maslowovej (ktorú formuloval až oveľa neskôr), zohľadňovala špecifiká sociálneho prostredia, ktoré malo vplyv na definíciu potrieb (tamže).

Aj teoretické práce **Alice Salomon**¹⁵ predstavujú významný prínos k rozvoju sociálnej práce ako vedy. Išlo o jeden z prvých vedecky rozpracovaných feministických prístupov v teórii sociálnej práce. Ako jedna z prvých teoretičiek sa venovala aj otázkam etiky v sociálnej práci. Sústredila sa predovšetkým na vymedzenie sociálnej práce a metódy sociálnej práce. Svoju pozornosť zamerala hlavne na makroekonomické a spoločenské faktory chudoby a profesionálnu etiku sociálnej práce. Hlavne pracujúce ženy podľa Salomon trpia dvojím útlakom, a to od zamestnávateľa aj od manžela. Problematicke aj prístup žien k plánovaniu materstva (Kuhlmann, 2009). Začiatkom 30. rokov 20. storočia začala riešiť výskumný projekt zameraný na ekonomické a sociálne ohodnotenie ženskej práce v rodine. V otázkach etiky sociálnej práce sa inšpirovala židovským konceptom *Zadekah* (forma praktickej spravodlivosti), ktorý mal vplyv na jej teoretické myslenie, ako aj praktickú sociálnu prácu.

Už v 20. rokoch 20. storočia mala sociálna práca v mnohých ohľadoch internacionálny charakter. Práve v tejto oblasti zakladateľky sociálnej práce využívali siete, ktoré boli vytvorené v rámci prvej vlny feministického hnutia. Spočiatku formulovali potrebu medzinárodnej spolupráce, vzájomného učenia a koordinácie krokov v oblasti profesionalizácie a vedeckého bádania v sociálnej práci hlavne prostredníctvom medzinárodných konferencií. Jedným z prvých a zároveň najvýznamnejších podujatí bola *International Conference on Social Work* (Medzinárodná konferencia sociálnej práce, 8.–13. 7. 1928) a na ňu nadväzujúce konferencie. Veľkú úlohu pri ich organizácii zohrali hlavne **Alice Salomon, Alica Masaryková, Helena Radlínska**, ale aj ďalšie sociálne pracovníčky a aktivistky za práva žien. Aj absolventky *Vyšší školy sociální péče* sa zapojili do prípravy tejto konferencie. Pod záštitou **Alice Masarykovej** zorganizovali prípravný *Československý sjezd sociální a zdravotní práce*, ktorý slúžil ako príprava na toto podujatie.

Ako uvádza Levická, k najdôležitejším odkazom **Alice Salomon** patria myšlienky o zmenšovaní sa sveta: „Tým, že sa zväčšuje vzájomná prepojenosť medzi jednotlivými krajinami v oblasti ekonomickej, politickej, kultúrnej a pod., zväčšuje sa aj ich vzájomná závislosť jednej od druhej. (...) Možnosti vzájomnej spolupráce medzi jednotlivcami či štátmi sa vyrovnávajú možnostiam boja jedného proti druhému. Závisí teda na voľbe, pre ktorú z možností sa rozhodnú ako jednotlivci, tak krajiny.“ (Levická 1992: 61) Podľa Salomon je nevyhnutné zjednotiť všetky sily v boji proti chorobám, extrémnej biede, nerovnosti a pod. Štáty aj jednotlivci sú podľa nej povinní pokúsiť sa o odstránenie týchto javov, nahradenie spôsobených škôd a elimináciu utrpenia obetí. **Alice Sa-**

lomon bola prvou prezidentkou *International Association of Schools of Social Work* (Medzinárodnej asociácie škôl sociálnej práce), od jej vzniku až do roku 1937. Svoje pôsobenie musela ukončiť z dôvodu vzrástajúceho antisemitizmu. V záujme zachovania asociácie na svoje pôsobenie rezignovala.

O medzinárodnej koordinácii procesu profesionalizácie svedčí aj skutočnosť, že už v čase svojho vzniku v roku 1928 medzinárodná asociácia združovala 64 škôl v 14 krajinách. Prevažná väčšina priekopníckych škôl bola európska. Tieto prvé školy sociálnej práce kombinovali teoretické štúdium a praktické skúsenosti – dodnes väčšina škôl sociálnej práce túto kombináciu presadzuje vo svojich kurikulumoch.

Spochybňovanie vedeckosti sociálnej práce považujem za dôsledok nedostatočného poznania dejín sociálnej práce a výsledok komplexu mladej vedy, ktorým sociálna práca na Slovensku ešte vždy trpí.¹⁶ Práve vďaka akademickému vzdelaniu mnohých „matiek sociálnej práce“, ich teoretickému poznaniu, inovatívnosti, ktorú feministická perspektíva do vedeckého bádania prináša, a vďaka osobnému aktivizmu boli položené základy vedeckého bádania v sociálnej práci ako nástroja na pochopenie sociálnych problémov doby a nachádzania ich riešení.

Hull House: ideálne spojenie feminizmu a sociálnej práce

Ako ideál prepojenia – splynutia sociálnej práce a feministického hnutia je možné uviesť *Hull House* v Chicagu. Z hľadiska feminizmu predstavuje jedinečnú sieť ženských aktivistiek, centrum politických aktivít, bezpečný priestor pre ženy, kde vznikali priateľstvá, ale aj milostné vzťahy medzi ženami bojujúcimi za slobodu vo všetkých významoch tohto slova. Z pohľadu sociálnej práce je *Hull House* komplexným systémom sociálnej pomoci – krízovej intervencie, poradenstva, ale aj prevencie. Bol komunitným centrom, azylovým domom, ale aj výskumným pracoviskom. V *Hull House* aktivistky realizovali sociálnu prácu práve ako feministky a feministky realizovali svoj aktivizmus prostredníctvom priamej sociálnej pomoci. Svoje ciele napĺňa aj dnes. Preto si zaslúži, aby sme jeho význam pripomenuli detailnejšie.

Hull House, teda systém ubytovní a komunitných centier, je produktom spojenia síl feministiek prvej vlny, angažujúcich sa na poli sociálnej práce. Bol centrom, ktoré neslúžilo len klientkam a klientom – primárne prisťahovalcom, ale aj aktivistkám, ktoré ho využívali ako bezpečný ženský priestor a zázemie pre svoju politickú činnosť, štúdium, oddych, ale predovšetkým ako jedno z centier, ktoré kombinovalo politické ženské hnutie a sociálnu prácu ako jeho praktický aspekt. Práve tu sa mnohé ženské aktivistky pripojili k sociálnym pracovníčkam, aby ženám ponúkli okamžitú pomoc v ich nerovnoprávnom postavení v spoločnosti. Rovnako však aj mnohé sociálne pracovníčky vďaka kontaktu s feminizmom pochopili, že pre dosiahnutie dlhodobých pozitívnych zmien v životoch ich klientok a klientov je nevyhnutné aj dosiahnutie širšej sociálnej zmeny prostredníctvom politického aktivizmu. *Hull House* sa vďaka ich práci

postupne stal ubytovňou, sociálnym, kultúrnym, športovým a zdravotníckym centrom, vzdelávacou inštitúciou, ale aj výskumným pracoviskom a politickou organizáciou. V oblasti výskumu sa sústredili predovšetkým na identifikáciu príčin sociálnych problémov, ktorým ich klientky a klienti čelili (chudoba, nezamestnanosť, nedostatok hygieny a zdravotnej starostlivosti, nepriaznivé pracovné a životné podmienky, nevzdelanosť, kriminalita...). Vytvorili špecifické metódy evidencie jednotlivých prípadov. Známe mapy, ktorými zaznamenávali výskyt jednotlivých negatívnych javov a ich vzájomných súvislostí, neskôr využívali aj sociológovia Chicagskej univerzity. Inovátorské prístupy a poznatky (ktorými prispeli predovšetkým k poznaniu chudoby v mestskom prostredí) by neboli možné bez ich blízkeho kontaktu s cieľovou skupinou a záujmu o ňu. V tejto súvislosti je možné považovať ich prácu za priekopnícku nielen v oblasti sociálnych vied, ale aj v oblasti feministického výskumu.

Hull House založila **Jane Addams** so svojou družkou **Ellen Gates Starr** (1859–1940) v roku 1889 ako ubytovňu v Chicagu,¹⁷ ktorá ponúkala svoje služby predovšetkým prisťahovalcom. Ubytovňu otvorili v chudobnej časti Chicaga, aby priamo v prostredí svojich klientok a klientov zväťne pracovali na zlepšení ich podmienok. Spočiatku *Hull House* ponúkal služby dennej starostlivosti, knižnicu, vyučovanie a sprostredkovanie zamestnania. Už v druhom roku prevádzky poskytoval služby vyše 2000 ľuďom týždenne (v tom čase už ponúkal svoje služby v trinástich budovách). Od roku 1900 poskytoval aj svojpomocné a podporné ubytovanie pre pracujúce ženy, priestor pre stretávanie sa odborových zväzov, ale aj telocvičňu a bazén (Kuhlmann 2008).

V priebehu rokov v *Hull House* vznikla sieť vplyvných aktivistiek. S cieľom zlepšenia podmienok klientok a ich detí začali realizovať aj sociologický výskum podmienok v susedstvách a širšom sociálnom prostredí. Iniciovali programy zamerané na problémy zlých pracovných podmienok, podvýživy, nízkych miezd, zlej hygieny a zdravotnej starostlivosti a ďalších ťaživých sociálnych javov. Vyvíjali nátlak na vlády, aby presadili potrebné legislatívne zmeny (zaslúžili sa na príklad o zákaz detskej práce, povinnú školskú dochádzku a právnu ochranu žien a detí, ale aj vznik prvého súdu pre mladistvých v USA). *Hull House* okrem ubytovania prevádzkoval jasle, škôlku, prípravu na prijatie občianstva, pracovné a sociálne poradenstvo, knižnicu, jazykovú školu, remeselné kurzy, zriadili sa aj športové družstvá, divadelné skupiny, spevokol, ako aj divadlo a kino, budovali sa detské ihriská (Daniel 2001, Sklar 1995a).

V súvislosti s rozvojom sociálnej práce ako vedy venujem výskumným aktivitám v *Hull House* viac pozornosti. Tento výskum reagoval na požiadavky politikov, ako aj sociálnych vedcov, ktorí očakávali vedeckú, v ideálnom prípade štatistickú argumentáciu dôležitosti sociálnych problémov, ktoré bolo potrebné riešiť. Práve odborná argumentácia a politický lobing zároveň s potrebou hlbšieho pochopenia problémov viedli aktivistky v *Hull House* k výskumnej činnosti. *Hull House* sa preslávil predovšetkým špecifickým vy-

kazovaním – prostredníctvom farebných kódovaných grafov („máp“), ktoré členili mestské bloky podľa rôznych ukazovateľov, hlavne mzdových príjmov a etnického zloženia, ale aj podľa náboženského vyznania a ďalších kritérií. Významnou súčasťou metodiky zberu údajov bol osobný opakovaný a dlhodobý kontakt výskumníčov so skúmanými obyvateľmi. Podrobná evidencia bola členená až na jednotlivé domácnosti, bloky bytov, budovy. Do evidencie zahrnuli všetky domácnosti v skúmanej oblasti. Napriek náročnosti a prácnosti takéhoto zisťovania ju výskumníčky realizovali dôsledne, s vedomím skutočnosti, že tieto dáta môžu poslúžiť ako okamžitý argument a dátový zdroj či už v politickej akcii alebo pre ďalší výskum chudoby. Priame využitie týchto „máp“ bolo najvýznamnejšie pri presadzovaní práv detí, predovšetkým pri zákaze detskej práce. Merania z roku 1893–1894, ktoré viedla **Florence Kelley**, porovnávali rozvoj medzi deťmi, ktoré chodia do školy a ktoré pracujú v továrni. Dokázali tak jednoznačne škodlivý vplyv detskej práce (Addams 1912). V roku 1895 *Hull House* publikoval svoje výskumy spoločne s teoretickými a politickými štúdiami, ktoré editovala **Jane Addams**. Publikácia niesla názov *Hull House Maps and Papers*. Súčasťou knihy boli aj mapy, ktoré ukázali rozdelenie imigrantov z osemnástich národností žijúcich v rámci troch štvorcových míľ okolia *Hull House*. Tento pozoruhodný výskum mal výrazný vplyv aj na rozvoj sociológie na Chicagskej univerzite. Využitie mapovania ako štatistickej metódy odhalilo sociálnu skupinu, ktorá sa stala nadsledom aj predmetom štúdia *Chicagskej sociologickej školy* (tamže).

Hull House predstavoval think tank obdivuhodných žien, z ktorých niektoré aspoň stručne predstavím:

Jane Addams (1860–1935), nositeľka Nobelovej ceny za mier (1931), spolupracovala s Georgeom Herbertom Meadom na otázkach sociálnych reforiem, vrátane práv žien. Kombinovala základné koncepty symbolického interakcionizmu s teóriou kultúrneho feminizmu a pragmatizmu. Je známa nielen ako zakladateľka *Hull House*, ale aj ako bojovníčka proti obchodovaniu so ženami a za reguláciu pracovného času pre ženy v továrňach. V roku 1911 pomohla založiť *The National Foundation of Settlements and Neighborhood Centers* (Národnú nadáciu ubytovní a susedských centier) a stala sa jej prvou prezidentkou. Bola vedúcou osobnosťou amerických sufražetiek a pacifistického hnutia v Amerike. V roku 1915 sa podieľala na vytvorení *Women's International League for Peace and Freedom* (Medzinárodnej ženskej ligy za mier a slobodu) (tamže).

Edith Abbot (1876–1957), spolu so svojou sestrou **Grace Abbot** (1878–1939) propagovala v *Hull House* hnutie za volebné právo žien. Zasadzovala sa za zabezpečenie ubytovania pre chudobných. Presadzovala legislatívne zmeny na ochranu prisťahovalcov, pracujúcich žien a detí. Podieľala sa na štúdiách o mladých delikventoch a problémoch trestného systému. Je aj autorkou viacerých štúdií o ženách pracujúcich v priemysle (Sklar 1995b).

Jessie Taft (1882–1960), vo svojej odbornej práci sa sústredila predovšetkým na otázky ženského hnutia a sociál-

nej situácie žien. Študovala sociológiu u Georgea Herberta Meada. Svoju absolventskú prácu nazvala *The Women Movement from the Point of View of Social Consciousness* (Ženské hnutie z hľadiska sociálneho povedomia). Po publikovaní (1916) sa táto práca stala jedným z teoretických základov prvej vlny feministického hnutia (Deegan 1991, NASW 2004, Sklar 1995a).

Julia Lathrop (1858–1932), jedna z najaktívnejších členiek *Hull House*. Stála na čele spolupráce s organizáciou *Chicago Women's Club* (Chicagský ženský klub). Bola správkyňou *Immigrants' Protection League* (Ligy na ochranu prisťahovalcov) a členkou *National League of Women Voters* (Národnej ligy voličiek). Viedla výskum zameraný na detskú prácu, detskú úmrtnosť, úmrtnosť matiek, delikvenciu mladistvých, materské príspevky a nemanželské deti. V roku 1921 pomohla presadiť *Sheppard-Towner Act*, ktorý poskytoval federálnu pomoc do jednotlivých štátov na podporu starostlivosti o matky a ich deti (Addams 1912, 2004).

Florence Kelley (1859–1932), jedna z prvých sufražetiek v Amerike. Aktívna marxistka, členka socialistického hnutia. Venovala sa predovšetkým otázkam zamestnanosti žien, spravodlivého odmeňovania za prácu a otázkam pracovných podmienok pre ženy a deti v továrňach (osem hodinový pracovný čas, nočná práca, bezpečnosť pri práci, ...) (Sklar 1995b).

Mary McDowell (1854–1936), pripojila sa k *Hull House* už v roku 1889, úzko spolupracovala s Jane Addams. Podľa vzoru *Hull House* založila ubytovňu Chicagskej univerzity v roku 1894. Propagovala združovanie v odboroch a bezpečné pracovné podmienky, hnutie za volebné právo žien, porozumenie medzi rôznymi etnickými skupinami a reformy v spravovaní verejných prostriedkov. Ako členka *American Federation of Labour* (Americké federácie pracujúcich) sa podieľala na organizovaní viacerých štrajkov (Wade 2005).

Motivujúce prostredie *Hull House* bolo pre rozvoj sociálnej práce nesmierne prínosné. Ženy tu spoločne tvorili, písali, diskutovali, zdieľali knihy aj myšlienky, oddychovali spolu, podporovali sa, napríklad ako pracovníčky v organizáciách a inštitúciách, ktoré jednotlivé z nich zakladali, podieľali sa spoločne na výskume a mali možnosť okamžitej spätnej väzby v podobe efektivity svojich zistení, teórií či metód práce. Vďaka takémuto prostrediu dosiahli významné spoločenské a politické zmeny. Aj z toho dôvodu môžeme povedať, že *Hull House* vytvoril alternatívny životný štýl pre ženy žijúce v patriarchálnej spoločnosti. Jane Addams a jej spolupracovníčky realizovali sociálnu prácu ako feministky. Toto ich východisko sa jasne odráža vo všetkých aspektoch ich práce: v identifikácii problémov, stanovení cieľov, metódach, prostriedkoch a v postupoch.

Prepojenie feministického hnutia a sociálnej práce v Československu: Alica Masaryková

V dejinách sociálnej práce v Československu je najvýraznejšou osobnosťou, ktorá prepájala ženské hnutie a sociálnu prácu, **Alica Masaryková**¹⁸ (1879–1966). Väčšina fak-

tov o jej pôsobení v oblasti sociálnej práce je široko známa. Ale ako je to v prípade mnohých iných žien, jej feministické pozadie je buď zamlčované, alebo striktne oddeľované od jej aktivít v sociálnej oblasti. Aj samotná skutočnosť jej angažovania sa v oblasti rovnosti žien a mužov býva pripisovaná výhradne vplyvu rodičov, predovšetkým otca. V skutočnosti jej sociálne cítenie, humanistická orientácia a intenzívny záujem o ľudské práva, demokraciu a rovnosť žien a mužov formovalo podstatne viac vplyvov. Už samotný pobyt na prvom dievčenskom gymnázii v Čechách (ale aj v strednej Európe) *Minerva*, ktoré založila **Eliška Krásnohorská**, mal pozitívny vplyv na Masarykovej smerovanie. Rovnako aj zážitok nerovnoprávného postavenia, ktorý pocítila ako študentka medicíny, zintenzívnili jej angažovanosť v oblasti práv žien. Najvýraznejší vplyv však jednoznačne možno pripísať pobytu v *Chicago* a v *Hull House*.

Prvé kontakty s profesionálnou sociálnou prácou získala v USA (1904–1906), kde zbierala informácie a kontakty z oblasti ženského hnutia. Študovala americké sociálne pomery, poznávala život českých menšín v *Chicago*, *Clevelande*, *New Yorku*, *Iowe* a v *Nebraske*. Prednášala, zúčastňovala sa podujatí Ženského klubu a realizovala množstvo ďalších aktivít. V tomto období ju najviac ovplyvnil pobyt v *Hull House* a kontakty s tamojšími aktivistkami. Prostredníctvom *Mary McDowell*, vtedajšej riaditeľky *Hull House*, spoznala aj *Jane Addams* a bola očarená jej myšlienkami. Ako uvádza *Michaela Límová*, „z tohto pobytu si *Alica Masaryková* podľa vlastných slov odniesla presvedčenie, že sú tri veci, ktoré sú v sociálnej práci dôležité: duchovné povedomie, dobré vzdelanie a oddanosť odboru“ (*Límová* 2002).

Po vypuknutí prvej svetovej vojny spolu s **Hanou Benešovou** pomáhala organizáciám poskytujúcim sociálne a zdravotné služby. V roku 1915 bola uväznená a obvinená z velezrady. **Jane Addams** a **Mary McDowell**, spolu s členkami a členmi českých krajanských spolkov v USA, rozpúťali úspešnú kampaň za jej oslobodenie. Po prepustení mala zákaz prednášať. Organizovala však stretnutia žien, kde diskutovali aj o systematicky organizovanej sociálnej práci. Spoločne s **Annou Berkovcovou** pripravovala projekt školy sociálnej práce (podarilo sa ju otvoriť už v septembri 1918) – neskôr premenovanej na *Vyšší školu sociálního zabezpečení*. Vďaka jej úsiliu bola v roku 1936 zriadená *Vyšší (neskôr Masarykova) škola sociální péče* v Prahe. Na jej pozvanie prišli svojimi skúsenosťami z profesionálnej sociálnej práce prispieť aj kolegyne – aktivistky z *Chicago*. Medzinárodný tím spolu s **Ruth Crawford** a **Mary Hurlbutt** uskutočnil prieskum sociálnych podmienok v Prahe a následne sa zameral na dva programy: zostavenie adresára sociálnych agentúr a otvorenie letnej školy sociálnej práce. V roku 1928 predsedala *Výboru 1. Medzinárodnej konferencie sociálnej práce* v Paríži, ale aj následne vo Frankfurt nad Mohanom (tamže).

Vplyv *Alice Masarykovej* a jej práca v oblasti odborného vzdelávania sociálnych pracovníčok sa spojili s vzdelá-

vacím, osvetovým a emancipačným úsilím aktivistiek ženského spolku *Živena*, predovšetkým jej predsedníčky **Eleny Maróthy Šoltésovej**¹⁹ (1844–1939). V roku 1922 bol na jej podnet položený základný kameň *Ústavu Milana Rastislava Štefánika* v Martine (1925–1938). V roku 1926 bola v rámci ústavu založená dvojročná sociálno-zdravotná škola. Išlo o prvú verejnú školu svojho druhu na Slovensku. Aj v tejto škole bolo vzdelávanie úzkym prepojením teórie a praxe. Vďaka úsiliu *Eleny Maróthy Šoltésovej* a jej celoživotnej snahe o podporu chudobných slovenských študentiek a študentov mohli štúdium na tejto škole absolvovať aj žiačky z chudobných rodín: V štúdiu ich finančne podporovala *Nadácia Živeny*, ktorú založila (*Falisová* 2006).

Aj keď by bolo možné uviesť mnoho ďalších významných žien, ktoré prepájali feminizmus a sociálnu prácu, domnievam sa, že tento stručný prehľad aspoň niekoľkých z nich je postačujúci pre uznanie skutočnosti, že feminizmus má v sociálnej práci svoje miesto. Nie je to novinka. Naopak. Feministické hnutie je zdrojom, ale aj hybnou silou rozvoja sociálnej práce. Dovolím si uviesť argumentáciu iných: „V oboch smeroch, svojej histórii i prístupe, sociálna práca je od základu feministická svojou podstatou. (...) Paralely medzi feministickým myslením a sociálnou prácou je možné nájsť v ich spoločnom presvedčení, že osobné je politické a naopak; problémy spočívajú v štruktúre spoločnosti viac, než by boli chybou samotných znevýhodnených (...). Obe perspektívy, feministická aj perspektíva sociálnej práce, hľadajú premostenie priepasti medzi osobným a politickým prostredníctvom procesu posilňovania. A obe perspektívy čelia všetkým formám inštitucionálneho útlaku.“ (*Van Wormer* 2002)

V štúdiu, výskume a spracovaní dejín sociálnej práce tak na Slovensku, ako aj v Českej republike, pretrvávajú trend zamlčovania či „nevšímajú si“ významu feministickému tradície pre proces etablovania profesionálnej sociálnej práce. Vplyv feministického myslenia na formovanie teórie a metód je ešte vždy oblasťou, ktorá je z historického výskumu sociálnej práce vynechávaná. Aj keď historičky a historici, rovnako ako sociálne pracovníčky a pracovníci venujú významným ženám – zakladateľkám sociálnej práce pomerne veľkú pozornosť, širší historicko-teoretický kontext ich vplyvu ostáva nespracovaný. Aj to je, podľa môjho názoru, dôvod marginalizácie feministického myslenia v sociálnej práci.

V príspevku som sa preto pokúsila upozorniť na priamu súvislosť feministického hnutia, feministického myslenia a sociálnej práce. Feministická perspektíva predstavuje kľúčový prvok tak v oblasti profesionalizácie sociálnej práce, ako aj v oblasti rozvoja sociálnej práce ako vedy. Priestor pre hlbšiu, hlavne teoretickú a historickú analýzu ich vzájomného vplyvu je široko otvorený všetkým výskumníčkam a výskumníkom, ktorí majú záujem o porozumenie koreňom teoretického myslenia a metód sociálnej práce. Tento priestor, neprebádaný zvlášť na Slovensku, formuluje výzvu hlavne pre multidisciplinárny výskum. Domnievam sa

totiž, že v tejto oblasti je potrebné spojenie výskumníkov a výskumníkov najmä z oblasti histórie, feministickej teórie a sociálnej práce. Považujem preto za vhodnejšie nadviazať na tradície, ktorých základy položil feminizmus v sociálnej práci, a ďalej ich rozvíjať, než pokračovať v diskusiách o opodstatnení feministickej perspektívy v sociálnej práci. Je to nanajvýš potrebné tak na Slovensku, ako aj v Českej republike a ďalších postkomunistických krajinách, kde bolo autonómne ženské hnutie prerušené.

Literatúra

- Addams, J. 1912. *Twenty Years at Hull-House with Autobiographical Notes*, New York: The MacMillan Company.
- Addams, J. 2004. *My Friend, Julia Lathrop*, Illinois: University of Illinois Press.
- Daniel, C. L. 2001. *Hull-House Incorporated: The Professionalization of Social Work*. [online]. [cit. 19. 5. 2010]. Dostupné z: <<http://xroads.virginia.edu/~hyper/INCORP/Hull-House/hullrd.html>>.
- Deegan, M. J. 1991. *Jessie Taft: Psychologist, sociologist, social work educator*. [online]. [cit. 11. 10. 2010]. Dostupné z: <<http://www.harvardsquarelibrary.org/unitarians/taft.html>>.
- Đuranová, Ľ. et al. 2003. *Lexikón slovenských žien*. Martin: Slovenská národná knižnica, Národný biografický ústav.
- Falisová, A. 2006. „Ženy v zdravotníctve so zameraním na ošetrovatelstvo (1918 – 1938).“ [online]. In Človek a spoločnosť. [cit. 11. 10. 2010]. Dostupné z: <<http://www.saske.sk/cas/archiv/4-2006/Falisova.html>>.
- Hering, S., Waaldijk, B. (eds.). 2003. *History of social work in Europe (1900 – 1960): Female pioneers and their influence on the Development of International Social Organization*. Opladen: Leske & Budrich Verlag.
- Chicago Historical Society. 2005. „Hull House Maps its Neighborhood.“ [online]. In *Encyclopedia of Chicago*. [cit. 13. 8. 2010]. Dostupné z: <<http://www.encyclopedia.chicagohistory.org/pages/410008.html>>.
- Kodymová, P., Šiklová, J. 2007. „Domáci tradície sociálnej práce.“ Pp. 111–155 in Matoušek, O. et al. *Základy sociální práce*. Praha: Portál.
- Kuhlmann, C. 2008. „Alice Salomon (Germany), President 1928/29-1946.“ [online]. *Social Work & Society. The International Online-Only Journal*, Vol. 6, No. 1. [cit. 12. 2. 2011]. Dostupné z: <<http://www.socwork.net/2008/1/supplement/kuhlmann>>.
- Levická, J. 1992. *Náčrt dejín sociálnej práce*. Bratislava: Slovak Academic Press.
- Límová, M. 2002. *Alice Masaryková – sociální pracovnice, o které jsme se naučili*. [online]. [cit. 11. 2. 2011]. Dostupné z: <<http://www.pksp.cz/historie.htm>>.
- Lorenz, W. 1994. *Social Work in a Changing Europe*. London: Routledge.
- Matoušek, O., Šustová, J. 2007. „Vývoj sociální práce jako oboru v západním světě.“ Pp. 83–111 in Matoušek, O. et al. *Základy sociální práce*. Praha: Portál.
- Minarovičová, K. 2009. „Rodové aspekty trhu práce a školstva.“ Pp. 19–31 in Bosá, M., Filadelfiová, J. (eds.) *Učitelky a riaditeľia. Rodová nerovnosť a rodová segregácia na stredných odborných školách*. Prešov: EsFem.
- National Association of Social Workers (NASW). 2004. *Jessie Taft (1882 – 1960)*. [online]. [cit. 13. 10. 2010]. Dostupné z: <<http://www.naswfoundation.org/pioneers/t/taft.html>>.
- Novotná, V., Schimmerlingová, V. 1992. *Sociální práce, její vývoj a metodické postupy*. Praha: Univerzita Karlova.
- Payne, M. 2005. *The Origins of Social Work. Continuity and Change*. London: Palgrave Macmillan.
- Schilling, J. 1999. *Sociálna práca. Hlavné smery vývoja sociálnej pedagogiky a sociálnej práce*. Trnava: SAP.
- Sklar, K. K. 1995a. *Florence Kelley and the Nation's Work*. New Haven: Yale University Press.
- Sklar, K. K. 1995b. „Hull House in the 1890s: A Community of Women Reformers.“ Pp. 108–127 in Dinnerstein, L., Jackson, K. T. (eds.). *American Vistas: 1877 to the Present*. New York: Oxford University Press.
- Staub-Berbasconi, S. 1999. „The History of The Object Base of Social Work Theory: Comparisons between German, Anglosaxon and International Theoretical Approaches.“ Pp. 57–77 in Marynowicz-Hetka, E., Wagner, A., Piekarski, J. (eds.). *European Dimensions in Training and Practice of The Social Professions*. Katowice: Slask.
- Šiklová, J. 2007. „Sociální práce v našem státě od druhé světové války do současnosti.“ Pp. 139–153 in Matoušek, O. et al. *Základy sociální práce*. Praha: Portál.
- Van Wormer, K. 2002. „Our social work imagination: how social work has not abandoned its mission.“ *Journal of Teaching in Social Work*, Vol. 22, No. 3/4: 21–37.
- Vrzgula, M. 2003. „Živena alebo Kľukaté cesty k vzdelaniu.“ [online]. In *Inzine*. [cit. 18. 2. 2011]. Dostupné z: <<http://www.inzine.sk/article.asp?art=10133>>.
- Wade, L. C. 2005. „Mary McDowell and Chicago Settlement Houses.“ In *The Encyclopedia of Chicago*. [online]. [cit. 3. 2. 2011]. Dostupné z: <<http://encyclopedia.chicagohistory.org/pages/2410.html>>.

Poznámky

- 1 Britská sociálna reformátorka (1838–1912). Zaslúžila sa o výstavbu sociálnych bytov, obecných bytov a venovala sa aj kvalite životného prostredia v mestách – predovšetkým v robotníckych štvrtiach. Silné kresťanské cítenie prejavovala pri všetkých svojich aktivitách.
- 2 Nemecká priekopníčka feministickej sociálnej práce (1872–1948).
- 3 Americká feministická teoretička, sociologička a sociálna reformátorka, zakladateľka *Hull House* (1860–1935).
- 4 Americká sufražetka a aktívna marxistka, členka socialistického hnutia (1859–1932).
- 5 Americká sociálna aktivistka (1854–1936).
- 6 Rakúska ženská aktivistka, položila základy európskej sociálnej práce ako vedy (1876–1960).

7 Zakladateľka sociálnej práce v Československu (1879 až 1966).

8 Americká humanistka, vedúca osobnosť profesionálnej sociálnej práce (1861–1928).

9 Americká sociálna aktivistka a feministka (1882–1960).

10 Mnohé zo zakladateľiek boli perzekvované za aktivizmus v oblasti ženských práv, ale predovšetkým pre svoj židovský pôvod. Niektoré zo zakladateľiek boli nútené prejsť do illegality alebo emigrovať a vo svojej práci pokračovali predovšetkým v USA (napr. Alice Salomon, Ilse von Arlt).

11 Profesionalizáciu chápem ako proces, ktorý má dva ciele: uznanie sociálnej práce ako samostatnej, špecializovanej profesie (vrátane systému vzdelávania, štandardov kvality, profesijných organizácií) a dosiahnutie profesionality sociálnych pracovníčok a pracovníkov (dosiahnuté teoretické a odborné vzdelanie, ale aj zručnosti nevyhnutné pre výkon sociálnej práce na úrovni kvality stanovenej odbornými kritériami – štandardmi).

12 1896 – Amsterdam, 1903 – Londýn, 1904 – Liverpool, 1908 – Berlín, Viedeň a Štokholm na začiatku 20. rokov.

13 Toto tvrdenie zakladám na osobných skúsenostiach pochádzajúcich z rôznych (domácich) konferencií (Prešov, Bratislava, Banská Bystrica, Trnava) v rozmedzí rokov 2008–2011.

14 Bola členkou *Asociácie pre sociálne vzdelávanie* (zal. 1901). Študovala politickú ekonómiu a sociálne vedy na univerzite vo Viedni, pracovala ako vedecká asistentka štatistického úradu rakúskeho štátu Štieiermark, pre svoje znalosti a úspechy dostala ponuku stať sa prvou ženou – inšpektorkou obchodu a priemyslu v Rakúsko-Uhorsku, ktorú však zo zdravotných dôvodov odmietla. Všetky tieto skúsenosti využila pri štúdiu chudoby a návrhoch metód na jej elimináciu.

15 V roku 1906 získala titul PhDr. za prácu na tému platových nerovností medzi ženami a mužmi, založila jednu z prvých škôl sociálnej práce (Berlín, 1908). Je zakladateľkou *Academy for Social and Pedagogical Work of Women* (Akadémie sociálnej a pedagogickej práce žien), prvej postgraduálnej školy sociálnej práce a stala sa jej prezidentkou. Bola členkou predsedníctva *National Council of Women* (Národnej rady žien) a od roku 1909 tajomníčkou *International Council of Women* (Medzinárodnej rady žien).

16 Podľa môjho názoru ide o dôsledok znižovania relevantnosti, potrebnosti a odbornosti sociálnej práce v období ko-

munistickej diktatúry, počas ktorej sa odmietala sociálna práca ako okrajová až nepotrebná, lebo sa predpokladalo, že v socialistickej a komunistickej spoločnosti sociálne problémy zaniknú. Aj keď sa tak nestalo, dochádzalo k ich zneviditeľňovaniu (pozri aj Šiklová 2007).

17 Inšpiráciou pre *Hull House* bol Londýnsky *Toyneby Hall*, v ktorom bývali Jane Addams a Ellen Gates Starr počas pracovnej cesty s cieľom štúdia sociálnej práce v Európe.

18 Študovala na lekárskej fakulte a filozofickej fakulte Karlovej univerzity (KU). Absolvovala pobyty v zahraničí – v Londýne, Berlíne, Lipsku. Bola jednou z prvých doktoriek na filozofickej fakulte KU a prvou doktorkou histórie. Prednášala problematiku ženských práv a aktívne sa zasadzovala za volebné právo žien. V rokoch 1911–1912 sa podieľala na otvorení *Sociologického seminára na KU* a stala sa vedúcou jeho praktickej sekcie (seminár predchádzal vzniku *katedry sociológie*, ale zároveň to bol prvý pokus v oblasti profesionálnej sociálnej práce). Bola poslankyňou, predsedníčkou *Československého červeného kríža*, založila *Spoločnosť starostlivosti o dieťa*.

19 Spisovateľka, aktivistka za ženské práva. Od roku 1883 podpredsedníčka, v rokoch 1894–1927 predsedníčka a neskôr čestná predsedníčka *Spolku slovenských žien Živena*. Medzi jej hlavné ciele na predsedníckom poste Živeny patrilo predovšetkým vzdelávanie dievčat a žien a rozvoj ženského školstva na Slovensku. Podieľala sa na vzniku účastinného spolku *Lipa* (1910), ktorý podporoval prácu slovenských výšivkárok a čipkárok. Založila časopis *Živena*, ktorý prevažne sama aj redigovala (Duraňová, Šourková, Táborecká et al. 2003, Vrzgula 2003).

© Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha 2011

Mgr. Monika Bosá, PhD. je absolventkou Filozofickej fakulty UK v Bratislave v odbore história a filozofia, v roku 2008 získala titul PhD. v odbore pedagogika na Pedagogickej fakulte UK v Bratislave. Venuje sa feministickej teórii, feministickej pedagogike, rodovo citlivej výchove a dejinám ženského hnutia. Je spoluzakladateľkou a štatutárnou zástupkyňou občianskeho združenia EsFem. Od roku 2008 pôsobí na Inštitúte edukológie a sociálnej práce Prešovskej univerzity, kde prednáša filozofické disciplíny, venuje sa rodovej problematike a dejinám sociálnej práce. Korešpondenciu zasielajte na: monika@esfem.sk.